

Autor: Franz Chocholatý Gröger

Pojem „Abendländer“ poprvé použil v roce 1529 Kaspar Hedio (také Caspar Hedio, Kaspar Heyd, Kaspar Böckel), německý historik a reformní theolog, při Marburgském kolokviu, které proběhlo 1. až 4. října 1529. Označuje Západ neboli latinsky Occidens, tedy křesťanský Západ, oblast vyznávající společné hodnoty, řeckou filosofii, římské právo a křesťanství vycházející z judaismu. Západ Svaté říše římské národa německého, jejíž východní hranici tvoří od roku 1348 Odra, východní hranice Moravy a rakouských alpských zemí k Istrii. (1) Není to označení pro Západní Evropu jak ji známé dnes – Francie, bez jižní části středomořské, Benelux, Velká Británie a Irsko nebo širěji Německo, Rakousko, Benelux, Velká Británie a Irsko, Francie, Švýcarsko, Itálie a Iberský poloostrov.

Starověk dualismus Západ – Východ neznal, panovala zde jednota a mnohost v kultuře římské říše. Označení Západ dostává smysl teprve tehdy, když pod tímto pojmem chápeme latinské křesťanství, které se izolovalo od oblasti, které nekladly Řím za centrum křesťanské církve. Uznání autority Říma možno vnímat jako jednotu. Proces diferenciacie Západu a Východu trval několik století, než se stal v polovině jedenáctého století skutečností díky definitivnímu oddělení církve římské od konstantipolského patriarchy. Náhoda způsobila, že Poláci, Češi a Maďaři spadli pod autoritu Říma, stejně jako Slovinci a Chorvati a tím k latinskému křesťanství, naopak Srbové, Bulhaři, Rumuni, Rusové vstoupili do církve řecké.

Termín západního světa se vynořil z antické a středověké ideje Evropy jako nejzápadnější, zapadajícímu slunci nejbližšímu kontinentu – Abendland. Jeho odpovídající antonymum je tedy území řeckého pravoslaví a islámu – Východ, Orient či Morgenland.

V západní části křesťanstva vzkvétá kultura profilující se, přes nezlomnou spojitost s antikou, jako cosi zcela originální. Rodí se zde kořeny moderní kultury, kterou považujeme na naši západní kulturu. Mezi dobou Karla Velikého a raným obdobím Svaté říše římské národa německého je možno pozorovat všeobecný růst a rozkvět. V jedenáctém století se zde rodí stavitelské umění zvané „románské“ po němž rozkvétá gotika a dvanácté století je v zemích

západních období nejplodnějším. Nacházíme zde spojitost dvou vzájemně se prolínajících faktorů:

- osobité svéráznosti jednotlivých evropských národů. Nesmíme však chápat národnost v moderním smyslu slova.
- a vše zastřešující a spojující církevní život.

Spojícím činitelem je zde latina jako společný jazyk umělecký, diplomatický, právní a vědecký.

Vytvořením lenního systému vzniká soukromně-právní ochrana vztahu závislosti nebo mocenská prestiž. Typickým rysem je „smluvní“ charakter vazality. „Fidelitas“ byl podmíněný a závislý na tom, zda mocnější partner dodržel své smluvní povinnosti, pokud tak neučinil, vzniklo porušení smlouvy – „felonia“, jako kdyby se „zpronevěřil“ vazal. Dalším individuálním rysem západního feudalismu je lidská důstojnost. Každé selské povstání na Západě pranýřovalo „porušení smlouvy“ statkářů opodstatněné pobouřením lidské důstojnosti a dožadovalo se práva na „svobodu“. Západní společnost byla „lenní společností“. Tato „společenská smlouva“ měla dva rodiče – lenní systém a církev. Církev byla nezávislá na světské moci. Gregoriánská rozprava kolem roku 1080 sděluje, že pán je spojen „s lidem“ (populus) „smlouvou“ (pactum) a pokud pán „dohodu, kterou byl zvolen, poruší“, stane se zrušení dohody oprávněným odporem. Dochází tak k vyjmutí politiky z teologie a tím odmítnutí „barbarských“ představ týkající se moci a lid se stává původcem moci.

Druhým pozadím moci byl lenní systém. Ve 12. a 13. století se heslo „svobody“ rozeznělo silněji než za francouzské revoluce, byly to hlasy kolonistů a posléze hlasy sedláků. (2) Jejich zbraní byla možnost migrace do měst, která v té době rostla jako houby po dešti. Základem všeho západního se stala smlouva „Žádné právo nemohlo být nárokováno, neexistovalo-li v písemné podobě“. Rozhodující byl vznik evropského právníctví následkem odhalení kompletních textů římského práva ve 12. století v Boloni. Ve 12. a 13. století tak dochází k trojímu osvobození:

- celé skupiny, které patřily rozdílným autoritám, musely být zásadně osvobozeny z jejich jednostranného podřízeného vztahu (populus subditus)
- musely být zásadně osvobozeny individuality patřící k různým silám z jejich jednostranného zařazení mezi poddané (fidelis subditus)
- člověk jako přirozená bytost, poddaný a křesťansky věřící musel být zásadně osvobozen jako aristotelská politická bytost (animal politicum). (3)

Dle Tomáše Akvinského je člověk „ze své přirozenosti“ politická bytost, „politické ctnosti“ existují samy o sobě bez křesťanských a „teologických ctností“ (víra, láska, naděje). Okolo roku 1300 začala tato struktura fungovat ve formě stavovského shromáždění. Byly zde dva stavy. Rozvojem měst vzniká stav třetí, Spenglerem zvaný ne-stav. Tuto charakteristiku si zasloužil proto, že ve své pozdější formě vystupuje proti stavovskému principu jako takovému: „Zavrhuje všechny rozdíly, které nejsou oprávněny rozumem a užitečné, ale kromě toho sám znamená něco, a to zcela jasně: je to městský život jako stav protikladný venkovskému; je to svoboda jako stav proti vázanosti.“ (4) V tomto smyslu ovšem třetí stav

není zbytkem původních stavů, nýbrž zahrnuje celý národ.

Obrysy západní, severní a střední Evropy jsou již v podstatných znacích rozpoznatelné. Je zde Francie, z níž vzešel feudalismus, rytířstvo a realizace idejí křížových tažení do Svaté země a zde se rodí nová lyrika a epika. Itálie se, po té co se zbavila vlivu Byzance a oprostila se od saracénského nebezpečí, stala se v desátém století objektem expanzí politiky německých císařů. Města v Lombardii vzkvétala a Benátky, Janov a Pisa vytvořily obchodní moc financující křížové výpravy. A Boloňa se stává soupeřem Paříže. Anglie měla od třináctého století trvalý náskok před všemi ostatními evropskými státy. Německá území se zdála od počátku předurčena k tomu, aby se stala silným článkem nově vznikajícího evropského státního systému. Císařský titul byl od poloviny desátého století spojován s německým královstvím. Tento titul zněl „Imperator Romanorum“, označoval tak „křesťanského císaře“ v podobě, v níž jej ve svém díle „De civitate Dei“ vyobrazil Augustin, tedy jako vládce země, jenž bude vládnout, dokud tento pozemský svět bude existovat.

V roce 961 Otto I. zamířil do Itálie a ovládl Svatou stolicí a nechal se 2. 2. 962 korunovat na císaře. Právě díky jemu idea křesťanské říše římské ožila a její ideu ztělesňuje Privilegium Ottoniarum. Otto je v cizině považován za přirozeného vůdce všeho západního křesťanstva. Jeho říše (Imperium Romanum, Römisch-deutsches Reich), existující do let 1254/1273, skládající se ze tří celků: římského císařství, Německého království, tedy vlastní Německo, jádro představovalo Porýní, Franky, Švábsko, Bavorsko a řada dolnoněmeckých území, které co by celek neslo název Sasko, Čechy, Moravu, alpské země a Nizozemí, Italské království (de facto Lombardii) a Arelatské (Burgundské) království, dosáhla východním směrem pouze k Labi, tvoříc tak východní hranice Západu. Za ním bylo území slovanské a pohanské, kde soupeřily o vliv s Říší dynastie Piastů, Slavníkovců, Přemyslovců a Arpadovců. V průběhu století se Přemyslovci, po vyvraždění Slavníkovců, stali součástí politiky Německého království a říše, Piasti zaměřili svou expanzní a kolonizační politiku na východ a severovýchod Evropy, Arpadovci pak na jih a jihovýchod Evropy. Tyto tři dynastie vytvořily prostor pro Střední Evropu, tvořící samostatný subjekt mezi Západem a Východem, přičemž země Koruny české sdílely osud Svaté říše římské a Německého spolku do roku 1866.

Německému území neposkytla příroda přirozených hranic jako Itálii či Anglii, a tak Německo všude, kde nenaráženo na Severní moře nebo na Francii, hraničilo na východ od Labe a Dunaje s oblastmi s méně vyvinutou kulturou a to otevíralo Němcům velké obzory ke kolonizaci. Tím dochází k posunu na Svaté říši římské (Sacrum Imperium Romanum 1254/73-1519), posléze po zvolení Karla V. císařem, jenž se pokoušel sjednotit Abendland proti Východu, se stal titul krále německého odvozen od titulu císaře římského a to se odrazilo také v novém názvu říše, jenž zněl Svatá říše římská národa německého. Rozpad Německa na nesčetné, s říšskou mocí pouze spjaté politické jednotky dosáhl ve Vestfálském míru roku 1648 svého vrcholu a říše ztratila Nizozemí, Švýcarsko, řadu italských oblastí, část Alsaska. Zároveň v důsledku protestantské revoluce dochází k rozdělení Západu na protestantský sever, včetně Švýcarska, a katolický jih.

Protestantství odstartovalo ústup náboženství do soukromí, styk s Bohem je bezprostřední, není třeba zprostředkovatele. V protestantských zemích ústup náboženství do soukromí

znamenal, že lidé začali brát veřejnou oblast za doménu politiky a náboženství se stalo věcí „individuálního svědomí“. Dobrý občan byl doma zbožný a sekulární na veřejnosti. Mravnost byla věcí „svědomí jednotlivce“, žádné kolektivní vynucování morálky neexistovalo. Západ se plně zapsal osobní zodpovědností, osobní iniciativě a hledání kompromisu místo vynuceného souhlasu. To zformovalo život v liberálních západních zemích. V 17. stol. vzniká rovnováha mezi městem a venkovem, moc peněz vytlačí původní stavy a vzniká národní stát. Pojem „stav“ začíná být nahrazován pojmem „národ“. Proti vznikajícímu absolutistickému státu se bouří stavy, především šlechta, avšak povstání jsou neúspěšná. Ve druhé polovině 17. stol. tak byl podle Spenglera vytvořen stát, který byl v západní kultuře obsažen jako možnost a byla dosažena výše státní formy, která už nemohla být překročena a dokonce se nemohla nadlouho udržet. (5)

V té době nastává éra Francie, nejen ono španělské a italské je nahrazeno francouzským, ale i ono latinské, které bylo spojovacím článkem Západu. Francouzština je na cestě stát se onou spojovací řečí Západu a po míru v Rasattu roku 1714 se stává jazykem diplomacie. Na druhé straně od roku 1660 začalo aktivní období cest do Anglie a anglické názory se rozšířily také do Německa a dochází k osvobození německého myšlení od francouzského, které v 18. století vedly ke vzpouře a vzniku Severního spolku proti francouzské nadvládě. Zemí tolerance se stalo Holandsko, kde „se setkávali lidé, knihy, nápady různých zemí, a konala se tam duchovní výměna, jakou nemůžeme najít nikde jinde v onom období. Během 17. století a z velké části i 18. století studovali Angličané, Francouzi, Skotové, Dánové, Švédové, Poláci, Maďaři a ještě pak větší počet příslušníků říše ve městech Leyden, Franeker, Groningen a Utrecht...“ (6). Německo přesto, že na Západě již byly národní státy – Francie, Anglie, Holandsko, Španělsko, setrvalo ve své roztříštěnosti. Všechny jeho státečky byly svým obyvatelům mateřskými zeměmi, které vytvářeli někdy Unie či Ligy. Napoleon skoncoval s existencí osmnáctistými německými politickými jednotkami. V roce 1815 vstoupilo třicet osm států do Německého spolku (Deutscher Bund), kde byly vedle států čistě německých také neněmecké, které svými územními částmi mělo obyvatelstvo národnostně smíšené.

V té době se objevuje znovu mezi německými romantiky myšlenka Abendlandu. Německý romantismus, na rozdíl od romantismu v jiných částech Evropy, nebyl jen literární či výtvarný směr, ale zasáhl také do politiky. Němečtí romantičtí filosofové odmítali přijmout francouzský model kultury, pro ně byla Francie agresivní rozrůstající se město s falešnými racionalistickými manýry. Německo bylo zemí básníků, řemeslníků a rolníků, jak to dosvědčuje Gottfried von Herder. (7)

V letech 1798 – 1799 vycházejí dva Novalisovy texty Víra a láska neboli král a královna (Glauben und Liebe oder König und Königin) a Křesťanství neboli Evropa (Die Christenheit oder Europa) opěvující jednotný středověk, ideálního monarchu, stavovské poměry a navrhuje odlidštěnou státní správu filosofii a matematicky poslušné myšlení bez fantazie a entuziasmu. (8) Hned v úvodu Křesťanství neboli Evropa čteme: „Byly to krásné, skvělé časy, když Evropa byla křesťanskou zemí, když tento lidský světadíl obývali jedni křesťané; jeden velký společný zájem spojoval i nejudlehlší končiny této duchovní říše. – Bez velkého světského majetku řídil a sjednocoval velké politické síly jeden vůdce“. Kritizuje neblahý vliv protestantství a reformace na další vývoj evropský vývoj. Záchranu Evropy vidí v Německu:

„V Německu naproti tomu lze již s plnou jistotou poukázat na stopy nového světa. Německo kráčí pomalým, ale jistým krokem v čele ostatních evropských zemí. Zatímco ostatní státy jsou zaneprázdněny válkou, spekulací a stranickým duchem, snaží se Němec s veškerou pílí stát se příslušníkem vyšší kulturní epochy a tento předstih mu časem musí zaručit velkou převahu nad ostatními“. (9) Rodí se zde víra ve znovu zrození Abendlandu, v němž bude římské, germánské a křesťanské dědictví sjednocené do jednotné evropské kultury.

V roce 1801 zemřel Friedrich von Hardenberg (Novalis), druhý nejvýznamnější v řadě teoretiků rané romantiky a rozpadl se jenský kruh. Jeden ze členů kruhu Friedrich Schlegel se v dubnu 1808 přesídlil jako čerstvý konvertita ke katolické víře do Vídně. Od 29. března 1809 se stává dvorním sekretářem armádní dvorní komise, právě zásluhou Klemense Wenzela Metternicha, a hned nato začal vydávat polní noviny *Österreichische Zeitung*, z nichž pak v roce 1810 vznikl *Österreichischer Beobachter* významně ovlivňující veřejnost v Metternichově éře. Metternich ho pověřil vypracováním podkladu pro budoucí německou ústavu (*Entwurf der deutschen Bundesakten*), která měla být projednána v roce 1815 na vídeňském kongresu. Schlegel stavěl stát na federalistickém uspořádání spolu s revitalizací myšlenky Říše a vnukl Metternichovi myšlenku Svaté aliance. Schlegel v letech 1804-1806 rozpracoval myšlenku organického pojetí státu, o níž uvažoval již Friedrich Wilhelm Joseph Schelling ve stejném období. Vycházel z představy společnosti jako živého organismu vyvíjejícímu se ke kolektivním cílům. V návrhu ústavy byla v druhém bodu obnova církevního katolicismu v Německu, což předpokládalo zakotvení nového právního postavení římskokatolické církve a následovně by mohla vyústit ve Francii v hnutí galikanismu. Schlegel hájil všemi prostředky ideu nadnárodní katolické církve. V roce 1818 je Metternichem odvolán z rakouského velvyslanectví ve Frankfurtu a poslední desetiletí Schlegelova života stojí ve znamení propagace vyhoceného katolického konzervatismu. V roce 1820 zakládá časopis *Concordia* a založení tohoto časopisu je totožné s ustavením vlastního pozdně romantického vídeňského kruhu, lze jej nazvat pozdně romantickou školou, mající společnou ideologii, politické zaměření, náboženské přesvědčení a v zásadě stejnou představu o budoucnosti a o prostředcích, jak ji dosáhnout. (10)

Idea Abendlandu však na své znovu zrození musí posečkat až do konce Velké války. Na jejím konci vydal Oswald Spengler knihu *Zánik Západu* (*Der Untergang des Abendlandes*). Svoji metodu nazval „univerzálním symbolismem“. Spočívala ve snaze identifikovat symbolické formy, zejména v podobě architektury, jíž se jednotlivé kultury vzájemně odlišují. Pro každou kulturu je charakteristické určité jádro, které se v průběhu života kultury naplňuje a jehož povahu lze vystihnout básnickou metaforou (apollinský, magický, faustovský). Tomu odpovídá rozlišení civilizací: apollónský, magický a faustovský. Západní civilizace se podle Spenglera zrodila kolem roku 1000 a Spengler ji nazývá faustovskou. Faustovská duše, jejímž prasymbolem je čistý prostor bez hranic a jejímž „tělem“ je západní kultura, která vykvetla v 10. století se zrozením románského stylu na nordických rovinách mezi řekami Labe a Tajo. Gotika to bylo mládí, jaro Západu, dospělosti a léta dosáhla faustovská civilizace v barokní době. Stáří a zima nastala ve dvacátém století. Za několik století nebude existovat žádná západní Evropa v dnešním smyslu, nebudou žít žádní Němci, Francouzi nebo Angličané podobně, jako za Justiniána již nežili žádní Římané. „Nahlížím-li na zánik Západu, neoznačuje to nic menšího než problém civilizace.(...) Každá kultura má svou civilizaci. Obě slova, jež

dosud označovala neurčitý rozdíl etického rázu, zde poprvé chápu v periodickém smyslu, jako výraz přísné a nutné organické posloupnosti.“ Spengler rozlišuje v německém duchu mezi „kulturou“ a „civilizací“. (11) Kultura je naplněná vitalitou mládí, nabývá bezprostředně, hravě dokonalých uměleckých forem. Přechod od kultury k civilizaci se (...) na Západě odehrál v 19. století. Civilizace je unavená, pragmatická, materialistická, podléhá diktatuře peněz, konzumu a hedonismu, její kreativita je ale vyčerpáná, umění umírá. Civilizace je smrt kultury. „Od této chvíle už nedochází k velkým duchovním rozhodnutím tak jako v době orlického hnutí a reformace na „celém světě“, v němž má nakonec každá vesnice svůj význam, nýbrž ve třech nebo čtyřech metropolích, které do sebe nasály veškerý obsah dějin a vůči nimž je celá krajina kultury degradována na úroveň provincie, jejíž úloha se omezuje už jen na to, aby zbytky svého lidství vyživovala metropole. Metropole a provincie – s těmito základními pojmy každé civilizace se vynořuje zcela nový tvarový problém dějin, který právě dnes prožíváme, aniž jej v celém jeho rozsahu byt jen minimálně chápeme. Namísto světa jediné město, bod, do něhož se sbíhá veškerý život zemí ležících široko daleko, zatímco zbytek usychá; namísto národa, jenž má tvar a je srostlý s půdou, nový nomád, parazit, obyvatel velkoměsta, čirý, tradice neznalý člověk faktů, jenž se vyskytuje v beztvaré fluktuující mase, nenáboženský, inteligentní, neplodný, hluboce opovrhující rolnictvem (a jeho nejvyšší podobou, venkovskou šlechtou), tedy obrovský krok směrem k anorganickému, ke konci – co to znamená? Francie a Anglie již tento krok udělaly a Německo k tomu chystá.“

Nejcharakterističtější rysem civilizace, jejího materialismu, chladu (zima) a odcizení jsou obrovská velkoměsta, megapolis. „Metropole kladou kosmopolitismus na místo „domoviny“, chladný smysl pro fakta na místo úcty k tradici a k tomu, co organicky vyrostlo, vědeckou nenáboženskost jako zkamenělinu na místo předcházejícího náboženství srdce, „společnost“ na místo státu, přirozená práva na místo práv získaných. Napříště bude vybraný světový názor rovněž otázkou peněz... předpokládá jisté jmění, a záležitostí milionářů není sociálně etické smýšlení v 18. století, ale až totéž smýšlení 20. století, pokud mu tedy jde o činy a ne jen o to, aby agitovalo s vidinou výnosu. K metropoli nepatří lid, nýbrž masa. Její nechápvavý přístup k jakékoli tradici, s níž lidé potírají kulturu (šlechtu, církve, privilegia, dynastii, v umění konvence, ve vědě meze možného poznání), její břitká a chladná inteligence, která se cítí povznesena nad selskou moudrost, její zcela nový naturalismus,...) Námítku, že právě helénismus a západoevropská modernita vykonaly mnohé, neberu v potaz. Otrocké hospodářství a strojní průmysl, „pokrok“ a ataraxie, alexandrinismus a moderní věda, pergamen a Bayreuth, sociální podmínky v podobě, kterou předpokládají Aristotelov a „Ústava“ a Marxův „Kapitál“, jsou toliko symptomy v povrchním historickém obrazu. Nejde o vnější život, o životní postoj, o instituce, zvyky, nýbrž o to nejhlubší a nejposlednější, o to, kdy bude niterně hotov člověk metropole – a člověk provincie. V antice k tomu došlo v římském období. V našem případě to spadá do doby po roce 2000. (...)Vládne mozek, protože duše se poroučela. Kulturní lidé vedou svůj život nevědomky, civilizovaní lidé žijí vědomě. Před branami velkých měst, které dnes – skepticky, prakticky, uměle – reprezentují jediné civilizaci, nemá rolnictví zakořeněné v půdě žádnou váhu. „Lid“, to jsou dnes obyvatelé měst, anorganická masa, cosi fluktuujícího. Rolník není demokrat – neboť i tento pojem náleží k mechanickému a městského bytí -, přehlíží ho tedy, vysmívají se mu, znevažují ho a nenávidí. Po zániku starých stavů, šlechty a duchovenstva, je rolník jediným organickým člověkem, pozůstatkem rané kultury. Ve stoickém ani v socialistickém myšlení pro něho

nezbylo místo.(...)Je tedy zákonitě, že Faust z prvního dílu tragédie, vášnivý badatel osamělých nocí, dává vzniknout Faustovi druhého dílu a současně nového století, jenž zosobňuje typ čistě praktické činnosti hledící do dále a směřující navenek. Goethe zde psychologicky anticipoval veškerou budoucnost západní Evropy. Je to civilizace místo kultury, vnější mechanismus místo niterného organismu, intelekt jakožto duševní zkamenělina místo vyhaslé duše.“ (12)

Se stejnou kritikou se setkávám u slavjanofilů a islamistů 19. až 21. století. (13) Oswald Spengler přinejmenším od roku 1911 předvídal blížící se velkou válku. Když v roce 1914 vypukla, byl přesvědčen o vítězství Německa. Pouze se obával toho, aby se Německo nezkazilo obdobně, jako mravně upadl Řím po porážce Kartága. Po válce se součástí kulturního hnutí v Německu, které se nazývá konzervativní revolucí, stává německým konzervativním patriotem a odpůrcem Versailleské smlouvy.

Počátkem dvacátých let se myšlenka Abendlandu znovu dostává na pořad dne hlavně v katolických intelektuálních kruzích Německa a Rakouska. Rozhodující kulturní a politicko-sociální moment myšlenky Abendlandu byl v laickém hnutí ve sdruženích katolických intelektuálů spojující teologické a politické ideologie realizujících se v katolických shromážděních (Katholikentag – v Německu od roku 1848, v Rakousku od roku 1877 ve Švýcarsku od roku 1903). Předsedou organizace Katholikentag v Matzu v roce 1913 byl Jean-Baptiste Nicolas Robert Schuman, německofrancouzský politik lucemburskolotrinského původu, který se stal po francouzském záboru Alsaska-Lotrinska v roce 1918 francouzským státním příslušníkem a v roce 1947 ministerským předsedou a v letech 1948-1952 ministrem zahraničí Francie a tvůrcem Schumanova plánu. V katolickém hnutí se setkal s Heinrichem Brüningem, který byl v roce 1920 předsedou Německého svazu odborů (Deutscher Gewerkschaftsbund, DGB), účastnil se akcí proti okupaci Porúří francouzsko – belgickými vojsky roku 1923 a od roku 1924 byl poslancem za Deutsche Zentrumspartei a volební obvod Breslau (Vratislav) v pruském zemském sněmu (Preußischer Landtag). Posléze od 30. 3.1930 do 30. 5. 1932 byl říšským kancléřem Výmarské republiky. (14)

Aktivisty hnutí, které vyšlo z Porýní, spojovalo také společné studium na univerzitách v Mnichově a v Straßburgu, lze považovat za výchozí bod pro přicházející Evropu. Z tohoto hnutí vyšly také myšlenky sociálního státu (Sozialstaat). Události v Porúří v roce 1923 (der Ruhrkampf) přispěly k myšlence Abendlandu. V roce 1924 publikoval Hermann Platz stať Um Rhein und Abendland 1924, která měla vést k oslabení nacionalismu a revanšismu na obou březích Rýna, prosazující křesťanskou jednotu a solidaritu evropského lidu a ta by měla vzniknout právě v Abendlandu. (15) Do kruhu jeho přátel patřili mimo výše jmenovaných, také filosof Paul Simon (1882–1946) a Alois Dempf (1891–1982). Platz přenášel myšlenky z Francie do mladé výmarské republiky, prostředník dorozumívacích aktivit, podílel se na setkávání katolíků a křesťanskodemokratických stran. Delegáti křesťanských stran z Francie, Německa, Itálie, Belgie a Polska se také sešli v témže roce v Paříži. Hermann Platz založil také univerzální křesťanský časopis „Abendland. Deutsche Monatshefte für europäische Kultur, Politik und Wirtschaft“. Editorem časopisu se stává v letech 1925-1930 Alois Dempf. Časopis se stal forem pro křesťanské hnutí a aspiroval na to, aby se stal tribunou pro demokracii a politické a kulturní sjednocení křesťanské Evropy. Vyzýval k usmíření s Francií a stal se polnicí

proti „nacionalismu s jeho modlářstvím rasy a státu, která ničí jednotu“ („Nationalismus mit seiner einheitzerstörenden Rasse- und Staatsvergötzung“.) Čtenáři a spolupracovníky byli mimo jiné Heinrich Brüning, rakouský kancléř Ignaz Seipal, italský křesťanský demokrat Sturzo Luigi (1871-1951) a jeho žák Alcide De Gasperi.

Naděje na dorozumění výrazně vzrostla roku 1930 při odchodu francouzské armády z Porýní a Platz ještě více spolupracoval s francouzskými kolegy, vydával historizující statě (např. „Studien zur abendländischen Geistes- und Gesellschaftsgeschichte“) zvyšující povědomí Abendlandu. Uznával sice národní stát, ale nebál se nadnárodních souvislostí a oslabení národní suverenity. V roce 1933 dochází sice k setkání představitelů katolického hnutí v klášteře Maria Laach. ale pak nastává období pronásledování a po vypuknutí války končili jeho představitelé v koncentračních táborech.

Také na území bývalé rakouskouherské monarchie objevuje se myšlenka na sjednocení Evropy. Jedním z nositelů se zde stává Richard Nicolas (Ejro) hrabě Coudenhove-Kalergi-Balli. Ten se roku 1923 stal zakladatelem a prezidentem Panevropské unie v Ženevě (!), jejímž cílem bylo vytvoření demoliberálního svazu evropských států (včetně zemí ortodoxního vyznání), Panevropy (bez Ruska a Velké Británie), a která od počátku usilovala přímo o politické sjednocení. (16) Naproti tomu Karl Anton princ Rohan uvažoval více metapoliticky, chtěl nejprve navodit duchovní „atmosféru“ a pak teprve činit konkrétní kroky v zájmu jednotné Evropy, chápané ovšem nikoli jako jednotný trh, ale jako „společná konzervativní fronta proti bolševismu a liberalismu“. Ve Vídni r. 1922 nejprve založil německou základnu Evropského kulturního svazu (Europäischer Kulturbund), který se logicky snažil především o kontakty s Francií. Počátkem roku 1923 skutečně vznikl francouzský výbor vídeňského „Kulturbundu“, který se koncem roku 1924 v Paříži konečně transformoval do „Fédération des Unions intellectuelles“ („Verand für kulturelle Zusammenarbeit“).

Ve stejném roce jako Coudenhove svou „Panevropu“ a zakladatel mladých konzervativců v Německu Moeller van den Bruck svou „Třetí říši“ (Das dritte Reich, Hamburg, Berlin, Leipzig 1923) publikoval Rohan brožuru „Evropa“, plédující pro Spojené státy evropské (Europa, Leipzig 1923). Kongresy Fédération des Unions intellectuelles“, které se od roku 1924 až do roku 1934 konaly v Paříži, dále v Miláně, Vídni a Heidelbergu a na nichž se setkávali zástupci četných národních poboček, vzbuzovaly nemalý zájem kulturní veřejnosti. Od roku 1926 také existovala „evropská novinářská služba“ („Europress“). Jako tiskový orgán a platforma sloužila svazu Evropská revue (Europäische Revue), jejíž první číslo vyšlo pod Rohanovým vedením ještě roku 1925. (17). Držíc se rady Redlicha, rakouského konzervativce, snícího o návratu Svaté říše římské, uvědomoval si, že úspěšné evropské hnutí nemůže být založeno v poraženém, ale ve vítězném státě. V říjnu 1928 se konal v Praze a o něm přinášely obsáhlé informace dokonce Národní listy, jinak velmi podezřívavé k evropským aktivitám. Rohan sám obrátil své aktivity v následujících letech spíše do Rakouska, kde ve Vídni lednu 1929 založil Rakouský klub, propagující „nové rakušanství“ ve všech vrstvách společnosti a sdružující konzervativní představitele kultury (např. básník Hugo von Hofmannsthal), vědy (prof. Kelsen) i hospodářství (Julius Meinl prezidentem klubu). Jeho klub se stal jedním z intelektuálních center hledajících konzervativní východisko ze ztráty identity předválečného Rakouska-Uherska. Nové Rakousko se nacházelo ve stavu mezi „bytím malého státu a

sněním o velkoprostorové říši“, ve stavu „postimperiální nevolnosti“. Jako „konzervativní revolucionáře“ ho později přitahovaly i autoritativní stavovské ideje Papena a Dollfusse. Nové Rakousko mělo vzniknout na půdě německví, sloužit celoněmecké myšlence a Abendlandu. Tradicionalistickou složkou jeho představ byly katolicismus a říšský federalismus kombinovaný s teritoriálním vlastenectvím („Reich und Heimat“ jako „jednota v mnohosti“). V tomto směru historiografie hodně dluží srovnání K. A. Rohana s jinou velkou osobností rakouské konzervativní revoluce, Othmarem Spannem, který svůj „opravdový stát“ (Der wahre Staat, 1921) koncipoval podle zásad tomismu a aristotelismu.

„Kulturbund“ se také těšil přímé podpoře Ignaze Seipela (1876 – 1932), předsedy rakouské křesťansko-sociální strany a spolkového kancléře republiky. Seipel, katolický prelát a teolog, však ve Vídni podporoval i Panevropu Coudenhove-Kalergiho. Oba modely totiž představovaly především alternativu k Versailleské smlouvě, která vedla jen k další bratrovražedné válce a k další hospodářské konjunktuře USA na účet Evropy. Vídeň se v Seipelově představě měla stát opozicí Společnosti národů Woodrowa Wilsona, za níž stály síly, které měly s Evropou vlastní plány, a které nakonec přispěly k jejímu definitivnímu oslabení a rozdělení po druhé světové válce mezi USA a SSSR. Záměrná nevyhraněnost revue kontrastovala s pevnou pozicí jejího vůdce: politicky patřil Rohan k těm mladým konzervativcům, kteří na jedné straně obdivovali italský fašismus s jeho korporativismem, dynamikou a obnovou autority státu (a dokonce akcentovali některé antiliberalní rysy státu bolševického), na druhé straně v něm však spatřovali pouhý předstupeň (vadil hlavně přísný centralismus a absence posvátna) možného nového řádu, který měl mít každopádně centrum v Německu.

Po zasedání Svazu pro kulturní spolupráci v Barceloně v roce 1929, věnovanému kultuře jako sociálnímu problému, pak uspořádal v následujícím roce v Krakově zasedání na téma „Základní pozice moderního ducha“, soustředěné na „duchovního člověka všech evropských národů mimo veškerou politiku“, jeho zodpovědnosti za osudy Evropy a jejího „duchovního společenství“. Vyjádřil zde naději, že „dříve než se Evropa stane hmatatelnou skutečností, musí být založena v čistě duchovní oblasti“. (18)

Po roce 1933 se však stará pluralita odporu proti demoliberálnímu Výmaru zhroutila a vytvářela se nová, v níž K. A. Rohan a jemu podobní „konzervativní revolucionáři“, pokud se zcela nepřipojili k nacionálnímu socialismu, zaujímali nanejvýš okrajová postavení. Kdo z nich neemigroval fyzicky, stáhl se do emigrace vnitřní (Ernst Jünger). Jiní byli likvidováni (Edgar Julius Jung) nebo uvězněni (Ernst Niekisch, vůdce „národních bolševiků“). Nejprve skončil v roce 1934 „Verband für kulturelle Zusammenarbeit“ o dva roky později převzalo financování Evropské revue sídlící v Berlíně z větší části Goebbelsovo ministerstvo a jako zavedený titul ji použilo k propagování vlastní myšlenky Nové Evropy. On sám se rozhodl v roce 1936 z vedení Evropské revue, která byla s konečnou platností zastavena až r. 1944, odejít a jeho kniha Schicksalsstunde Europas z roku 1937 byla oficiálně přijata spíše s rozpaky. Rohan s nadšením uvítal anšlus a dokonce oportunně vstoupil v roce 1938 do NSDAP, ale jako zastávce tzv. „podunajského prostoru“ i autonomie a svébytnosti Rakouska na principu federalismu nemohl nadále ani jako politik, ani jako publicista hrát žádnou úlohu. (19)

Idea Abendlandu byla obnovena po roce 1945. Nacionalistické státy se nejevily do budoucna

jako příliš bezpečné, proto dostávala idea velký prostor u veřejných činitelů. A stala se klíčovým pojmem poválečného desetiletí, zvláště v Německu, kde se věřilo jejímu naplnění. Německo se tak mělo začlenit zpět do evropského kulturního společenství. A neokonzervativci věřili v její znovuzrození. Na počátku roku 1946 obdržela od Johanna Wilhelma Naumanna žádost o licenci na vydávání katolického časopisu Neues Abendland. Ten byl vydáván od března 1946 pod názvem Neues Abendland. Zeitschrift für Politik, Kultur und Geschichte. Časopis navazoval na Hermanna Platze a editoval ho Johann Wilhelm Naumann v nakladatelství a to až do roku 1951. (20) Politické záležitosti zde však stály za teologickými, kulturními i filozofickými. Důraz byl kladen na znovuzachycení Německa do Západní Evropy, mnohem více však šlo o křesťanskou kulturní a hodnotovou jednotu evropského lidu, důraz na jakousi znovuchristianizaci, snaha úplně navázat na předválečné katolické hnutí, hlavně v Německu. Snaha najít stoupence ve Švýcarsku, Belgii, Francii, Itálii, Španělsku a Portugalsku. Křesťanství mělo zachránit Evropu a cestou měl být křesťanský socialismus, tedy třetí cesta mezi kapitalismem a totalitárním socialismem na východě Evropy.

V roce 1949 propaguje časopis začlenění Německa do struktur NATO. V roce 1951 byl prodán hornosvábskému šlechtici Georgu Fürstu von Waldburg zu Zeil und Trauchburg, který se stává nakladatelem a časopis edituje v letech 1951-1958 Gerhard Kroll – „Neues Abendland. Die kompromisslos-christliche Monatsschrift für Politik, Kultur und Geschichte“. Hnutí se přesouvá do jihoněmeckého prostoru. Gerhard Kroll pocházel z Breslau (Wrocław) a v roce 1945 spoluzakladal CSU v Bambergu a v letech 1949-1951 byl ředitelem Ústavu pro studium národního socialismu (Institut zur Erforschung des Nationalsozialismus, nyní Institut für Zeitgeschichte) v Mnichově. V roce 1951 spolu zakládá Abendländische Aktion, stejně jako v roce 1952 Abendländische Akademie v Mnichově-Eichstättu, jejímž prvním presidentem je Dr. Friedrich August Freiherr von der Heydte. Při příležitosti založení Abendländische Aktion vydává v Augsburgu „Grundlagen abendländischer Kultur – Das Manifest der Abendländischen Aktion“ (Verlag „Neues Abendland“, München, 1951, 156 stran) V témže roce je založeno, Centre Européen de Documentation et Information (CEDI), spojující osobnosti hnutí meziválečným obdobím. Jsou spojeny myšlenkou mise na záchranu křesťanského Západu (Abendlandu) s cílem ovlivnit politiky, tvůrce veřejného mínění a žurnalisty. Toto hnutí má v padesátých letech vychází z katolicismu, antimodernismu a „völkisches Denken von bayerisch-böhmischer Spielart.“ (21) Toto se jim v padesátých letech podařilo, budeme-li se dívat na složení členů a přívrženců, tedy nejen z řad šlechty, spisovatelů, vědců a prominentních členů konzervativního především katolického spektra, ale nalézáme zde také vysoce postavené politiky EHS, jako spolkového ministra (1955 až 1962) Hanse – Joachima von Merkatz (jako člena) nebo Heinricha von Brentano (jako sympatizanta). President Theodor Heuss řekl v projevu k mládeži v roce 1956: „Es gibt drei Hügel, von denen das Abendland seinen Ausgang genommen hat: Golgatha, die Akropolis in Athen, das Kapitol in Rom. Aus allen ist das Abendland geistig gewirkt, und man darf alle drei, man muss sie als Einheit sehen.“ („Existují tři kopce, z nichž Abendland vzešel: Golgota, Akropolis v Aténách a Kapitol v Římě. Ze všech je Abendland upleten duševně, a všechny tři smíme, musíme spatřovat jako celek.“). (Citát.: Reden an die Jugend, Tübingen 1956, s. 32).

Myšlenky jsou postaveny na osmi pilířích. První dva jsou návrat k Mitteleuropě a Říši (myšlena

tím Svatá říše římská, či přesněji říše Karla Velikého), další tři tvoří jednota křesťanských hodnot, západní kultury a federalismu a poslední tři další jsou antikomunismus neboli jakákoliv totalita, antiliberalismus a antiamerikanismus. Přestavitelé hnutí uznávali a respektovali Adenauera jako předsedu CDU a spolkového kancléře. Jeho úspěch byl založen na nedorozumění, stoupenci Abendlandu interpretovali jeho slova o Abendlandu jako přiblížení jejich vlastním konceptům, ten je podpořil 1948, kdy navázal na myšlenky dvacátých let, kdy řekl, že mezi Loirou a Vezrou leží srdce křesťanské Evropy, šlo tedy o dorozumění mezi Francií a Německem. V roce 1954 při církevní slavnosti ve Speyeru mluvil o klíčové hodině pro křesťanskou ideji Abendlandu a zmínil se o hrozbě z východu a za to se mu dostalo v témže roce i ocenění. Někteří Západoevropané chápali také pojem Abendland jako nástroj propagandy před zaplavením Evropy Asií, nepostřehli však, že Adenauer směřuje k Abendlandu bez nacionality. V padesátých letech se hnutí (Abendländische Bewegung) snažilo opustit teoreticko-intelektuální rovinu, ideální k tomu byl rok 1955 – oslavy bitvy na Lechu, kdy císař Otto I. porazil 10. 8. 955 Maďary, jejichž závěru se účastnilo až 60 000 lidí a představitelé hnutí mohli davu naservírovat své představy. Zájem o hnutí zvýšila i řeč spolkového ministra zahraničí Heinricha von Brentana, v níž vyzval k boji proti novému pohanství – komunismu. Přes některé kritiky našla Brentanova řeč odezvu a další vývoj vedl k založení EHS. Časopis Neues Abendland byl v roce 1958 zastaven a po 1956 se již nekonalo další zasedání Abendländische Akademie. V šedesátých letech se sice konala různá setkání stoupců Abendlandu, ale potřebné myšlenkové klima vyprchalo. Znovu se tato myšlenka obnovuje s rostoucí myšlenkou ochrany Evropy před islamismem.

Poznámky:

1. 24.8.1335 Trenčínský mír jimž Jan Lucemburský drží lenní moc nad Slezskem a Opolskem a jednotlivá knížectví se mají sami rozhodnout o své příslušnosti j říši nebo k panství českého krále a polský král Kazimír Veliký .4.se těchto zemí zřídá na věčné časy, 7.4.1348 zřizuje císař Karel IV institut České koruny a 9.10.1355 vtělil slezská knížectví do svazku Koruny České. Rakouské alpské země jsou země ležící jižně od Ober- a Niederösterreich a to hraniční Steinmark, Krain a vntřní Salzburg, Tirol, Vorarlberg, Kärnten a Görz und Gradica.
2. Szücs Jenő, Skica třech historických regionů Evropy, In: Havelka Miloš, Cabada Ladislav, Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politický pojem, Zapadočeská universita Plzeň 2000 s. 127-131
3. Szücs Jenő, Skica třech historických regionů Evropy, In: Havelka Miloš, Cabada Ladislav, Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politický pojem, Zapadočeská universita Plzeň 2000 s. 133
4. Spengler Oswald, Der Untergang des Abendlandes. S.444
5. Spengler Oswald, Der Untergang des Abendlandes. S.486
6. Hazard Paul, Z jihu na sever, In: Havelka Miloš, Cabada Ladislav, Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politický pojem, Zapadočeská universita Plzeň 2000 s.34
7. Buruma Ian, Margalit Avishai, Okcidentalismus. Západ očima nepřátel, Lidové noviny Praha 2004, Ss.56-57
8. Novalis, Zazračná hra světa, Odeon Praha 1991, Víra a láska neboli král a královna s.49-82, Křesťanství neboli Evropa s.105-135
9. Novalis, Zazračná hra světa, Odeon Praha 1991 s. 106, s. 125-126

10. Katolický konzervatismus Friedricha Schlegela (1772-1829) In: Urválek Aleš a kolektiv, Dějiny německého a rakouského konzervativního myšlení, Nakladatelství Olomouc 2009, s. 62 – 73

Schlegel Friedrich, Znamení doby, In: Urválek Aleš a kolektiv, Dějiny německého a rakouského konzervativního myšlení, Nakladatelství Olomouc 2009, s. 81 – 89

11. Huizinga Johan, Ve stínech zítřka. Diagnosa duševní choroby naší doby, Jan Laichter Praha 1938 s.22- 35

Spengler Oswald, Zánik západu, Nástin morfologie světových, dějin, http://www.aluze.cz/2008_03/13_archivalie_spengler.php

Spengler Oswald, Apollinská a faustovská duše, Souvislosti 4/1994, Praha, ISSN 0862-6928 <https://deliandiver.org/2007/08/apollinska-a-faustovska-duse.html>

12. Spengler Oswald , Zánik Západu. Nárys morfologie dějin. Přeloženo podle Spengler Oswald, Der Untergang des Abendlandes. Umrise einer Morphologie der Weltgeschichte, München 1981 s. 43-46, 54-57, 450-456, 779-781, In: : Urválek Aleš a kolektiv, Dějiny německého a rakouského konzervativního myšlení, Nakladatelství Olomouc 2009, s. 290-291, 292, 294, 295

13. Buruma Ian, Margalit Avishai, Okcidentalismus. Západ očima nepřátel, Lidové noviny Praha 2004,

14. <http://de.wikipedia.org/wiki/Katholikentag>

http://de.wikipedia.org/wiki/Robert_Schuman,

http://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Br%C3%BCning

15. <http://www.kath-info.de/maxmueller.html>

16. Coudenhove -Kalergi Richard N, Pan-Evropa, Aventinum, Štorch-Marlen Praha 1926

Coudenhove -Kalergi Richard N, Pan-Evropa, Panevropa, Praha 1993, ISBN 80-900034-7-8

17. Veliký Karel, Karl Anton Rohan: Mezi dvěma kříži, Národní myšlenka 46 , červen 2009

<https://deliandiver.org/2009/07/karl-anton-rohan-mezi-dvema-krizi.html>

Europäische Revue http://de.wikipedia.org/wiki/Europ%C3%A4ische_Revue

18. Jeřábek Martin, Necismus versus „Austrofašismus“ v Rakousku. Střed dvou konkurenčních hnutí v myšlenkovém diskursu třicátých let 20. Století, In: Totalitarismus 4. Zapadočeská universita 2008 s.111

Moravcová Dagmar, Československo, Německo a Evropská hnutí 1929-1932, Institut pro střeoevropskou kulturu a politiku, Praha 2001 s. 308-313

19. Veliký Karel, Karl Anton Rohan: Mezi dvěma kříži, Národní myšlenka 46 , červen 2009

<https://deliandiver.org/2009/07/karl-anton-rohan-mezi-dvema-krizi.html>

20. „Neues Abendland – Zeitschrift für Politik, Kultur und Geschichte“. Nr. 1, 1946, S. 1

Johann Wilhelm Naumann

21. Die missionäre Monarchie , DER SPIEGEL 33/1955, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-31970943.html>

Conze Vanessa, Das Europa der Deutschen. Ideen von Europa in Deutschland zwischen Reichstradition und Westorientierung. 1920-1970. Institut für Zeitgeschichte. München 2005. Viz: Die Abendländische Bewegung. s. 127-207

Literatura:

Buruma Ian, Margalit Avishai, Okcidentalismus. Západ očima nepřátel, Lidové noviny Praha

2004, ISBN 80-7106-762-8

Conze, Vanessa, Das Europa der Deutschen. Ideen von Europa in Deutschland zwischen Reichstradition und Westorientierung (1920-1970) Studien zur Zeitgeschichte 69, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München 2005 ISBN 3-486-57757-3

Coudenhove –Kalergi Richard N, Pan-Evropa, Aventinum, Štorch-Marlen Praha 1926

Coudenhove –Kalergi Richard N, Pan-Evropa, Panevropa, Praha 1993, ISBN 80-900034-7-8

Der Begriff Abendland, Implikationen und Entwicklungen, Institut für Sozialwissenschaften, Humpoldt Universität zu Berlin, Sommersemester 2005

Dvorník František, Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzanci a Římem, Prostor Praha 2008, ISBN 978-80-7260-195-

Eberl Immo, Das Abendland als Fundament Europas,

http://www.hss.de/fileadmin/migration/downloads/070608_VortragEberl_01.pdf

Europäische Revue, Leipzig/Berlin/Stuttgart 1. 1925/26 – 20. 1944, Hg. von Karl Anton Rohan und Joachim Moras, 17.166 Seiten auf 195 Mikrofiches, HaraldFischer Verlag 2003, ISBN 3-89131-370-5

Günzel Stephan, M.A. Nietzsche und das Denken Der ‚Gemäßigten Zone‘ im Abendland, Eberhard-Karls-Universität, Tübingen

<https://web.archive.org/web/20070611012040/http://www.uni-tuebingen.de/uni/f07/download/guenzel.PDF>

Havelka Miloš, Cabada Ladislav, Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politický pojem, Zapadočeská universita Plzeň 2000, ISBN 80-7082-706-8

Hildmann Philipp W. (Hrsg.), Vom christlichen Abendland zum christlichen Europa, Perspektiven eines religiös geprägten Europabegriffs für das 21. Jahrhundert, Hanns-Seidel-Stiftung e.V., München 2009 ISBN 978-3-88795-349-2

https://web.archive.org/web/20160910132233/http://www.hss.de:80/uploads/tx_ddceventsbrowser/AMZ-65_01.pdf

Holzbachová Ivana, Spenglerovo pojetí politiky v díle Der Untergang des Abendlandes, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, Studia minora facultatis philosophicae universitatis Brunensis, B 50, 2003 — Studia philosophica

Huizinga Johan, Ve stínech zítřka. Diagnosa duševní choroby naší doby, Jan Laichter Praha 1938

Huizinga Johan, Wenn die Waffen schweigen Die Aussichten auf Genesung unserer Kultur, Basel, Pantheon/Burg, 1945

Huizinga Johan, Podzim středověku, Paseka 2010, ISBN 978-80-7432-027-9

Jeřábek Martin, Necismus versus „Austrofašismus“ v Rakousku. Střed dvou konkurečních hnutí v myšlenkovém diskursu třicátých let 20. Století, In: Totalitarismus 4. Zapadočeská universita 2008 ISBN 978-80-87025-20-8

Mohler Armin, Die konservative Revolution in Deutschland 1918–1932. Ein Handbuch. (1. Auflage 1950, erweiterte 6. Auflage, hrsg. von Karlheinz Weißmann), Leopold Stocker Verlag, Graz 2005, ISBN 3-902475-02-1

Moravcová Dagmar, Československo, Německo a Evropská hnutí 1929-1932, Institut pro střeoevropskou kulturu a politiku, Praha 2001, ISBN 80-86130-14-2

Novalis, Zazračná hra světa, Odeon Praha 1991, ISBN 80-207-0208-3

Platz Hermann, Um Rhein und Abendland, Verlag Deutsches Quickbornhaus, Burg Rothenfels

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

a. Main, Erstausgabe, EA, 1.-3. Tausend, 1924

Spengler Oswald, Der Untergang des Abendlandes II, Beck München 1922

Spengler Oswald, Zánik západu, Nástin morfologie světových, dějin,

http://www.aluze.cz/2008_03/13_archivalie_spengler.php

Spengler Oswald, Apollinská a faustovská duše, Souvislosti 4/1994, Praha, ISSN 0862-6928

<https://deliandiver.org/2007/08/apollinska-a-faustovska-duse.html>

Szücs Jenő, Tri historické regióny Europy, Bratislava: Kaligram, 1999.

Urválek Aleš a kolektiv, Dějiny německého a rakouského konzervativního myšlení, Nakladatelství Olomouc 2009, ISBN 978-80-7182-252-3

Veliký Karel, Karl Anton Rohan: Mezi dvěma kříži, myšlenka 46 (červen2009

<https://deliandiver.org/2009/07/karl-anton-rohan-mezi-dvema-krizi.html>

Vodák František, Abendland anebo Legenda o posedlosti, Orbis Praha 1991 ISBN 80-235-0021-X <http://akj.rewi.hu-berlin.de/projekte/seminararbeiten/achtelik1.pdf>

Převzato ze stránek **Náš směr**.